22 maart 2026
Pieter Dronkers
Serie: 40-dagentijd; Blasfemie
Thema: **Heilige huisjes**

Openingstekst: De richting van ballingschap

De balling kijkt om zich heen
Om te zien welke kant hij op zal gaan
Woorden-herinneringen ontsnappen hem.
Naar voren is er niet voor hem,
Naar achteren is niet achter hem.
Recht staat een verlicht richtingsbord,
links staat een ander bord.
Hij vraagt zichzelf:
Waar begint het leven?
Ik heb een narcis nodig,
zodat ik meester ben over mijn eigen beeltenis.
Hij zegt: Een mens is vrij als hij zelf
zijn ballingsoord kiest, om welke reden dan ook.
Ik ben vrij,
dus ik ga lopen, dan zal de weg duidelijk worden.

Mahmoud Darwish (1941-2008)
Uit: Het vlindereffect

Lezing: Johannes 9: 1-25
In het voorbijgaan zag Jezus iemand die al vanaf zijn geboorte blind was. Zijn leerlingen vroegen: ‘Rabbi, hoe komt het dat hij blind was toen hij geboren werd? Heeft hij zelf gezondigd of zijn ouders?’ ‘Hij niet en zijn ouders ook niet,’ was het antwoord van Jezus, ‘maar Gods werk moet door hem zichtbaar worden. Zolang het dag is, moeten we het werk doen van Hem die Mij gezonden heeft; straks komt de nacht en dan kan niemand iets doen. Zolang Ik in de wereld ben, ben Ik het licht voor de wereld.’ Na deze woorden spuwde Hij op de grond. Met het speeksel maakte Hij wat modder, Hij streek het op de ogen van de blinde en zei tegen hem: ‘Ga u wassen in het badhuis van Siloam.’ (Siloam is in onze taal ‘gezondene’.) De man ging weg, waste zich, en toen hij terugkwam kon hij zien. Zijn buren en de mensen die hem kenden als bedelaar zeiden: ‘Is dat niet de man die altijd zat te bedelen?’ De een zei: ‘Ja, die is het,’ en de ander: ‘Nee, maar hij lijkt er wel op.’ De man zelf zei: ‘Ik ben het echt.’ Toen vroegen ze: ‘hoe zijn je ogen opengegaan?’ Hij zei: ‘Iemand die Jezus heet, maakte wat modder, streek die op mijn ogen en zei: “Ga naar Siloam om u te wassen.” Ik ging erheen, en toen ik me gewassen had kon ik zien. Ze vroegen: ‘Waar is die man?’ ‘Dat weet ik niet,’ zei hij.
Toen namen ze de man die blind was geweest mee naar de farizeeën. De dag dat Jezus modder gemaakt had en zijn ogen geopend had, was namelijk een sabbat. Ook de farizeeën vroegen hoe het kwam dat hij kon zien. En weer vertelde hij: ‘Hij heeft wat modder op mijn ogen gedaan, ik heb me gewassen en nu kan ik zien.’ Sommige farizeeën meenden: ‘Zo iemand komt niet van God, want hij houdt zich niet aan de sabbat,’ maar anderen zeiden: ‘Hoe zou een zondig mens zulke tekenen kunnen verrichten?’ Er ontstond verdeeldheid. Daarop vroegen ze aan de blinde: ‘Wat denk jij van die man? Het zijn immers jouw ogen die Hij geopend heeft.’ ‘Hij is een profeet,’ was

zijn antwoord. Maar de Joden wilden niet geloven dat hij blind geweest was en nu kon zien. Ze riepen zijn ouders en vroegen hun: ‘Is dat uw zoon die blind geboren zou zijn? Hoe kan hij dan nu zien?’ ‘Dit is onze zoon,’ zeiden zijn ouders, ‘en hij is blind geboren, dat weten wij zeker. Maar hoe hij nu kan zien, dat weten wij niet, en wie zijn ogen geopend heeft, weten we ook niet. Vraag het hem zelf maar. Hij is oud genoeg om voor zichzelf te spreken.’ Dat zeiden de ouders omdat ze bang waren voor de Joden, omdat die toen al besloten hadden dat ze iedereen die Jezus als de messias zou erkennen uit de synagoge zouden zetten. Daarom zeiden de ouders dus dat hij oud genoeg was en dat ze het hem zelf moesten vragen. Toen riepen ze de man die blind geweest was weer bij zich. ‘Geef Gód de eer,’ zeiden ze, ‘die man is een zondaar, dat weten we toch.’ ‘Of Hij een zondaar is weet ik niet,’ zei hij, ‘maar één ding weet ik wel: ik was blind en nu kan ik zien.’

Overweging
Een van mijn beste vrienden was jarenlang predikant op een Waddeneiland. Zijn preken schreef hij altijd in de nacht van zaterdag op zondag. Dat vond ik een irritante gewoonte. Als ik een weekendje bij hem kwam logeren, dan verdween hij op zaterdag na het avondeten altijd richting zijn studeerkamer, in plaats van met mij wat te drinken en bij te praten. Bovendien leek deze last-minute aanpak mij nogal stressvol. Om mezelf dit soort druk te besparen, zorg ik er altijd voor dat ik ruim op tijd begin. Soms schrijf ik al een paar weken van tevoren een basisversie. Dat werkte altijd uitstekend, maar in de voorbereidingen voor deze viering liep ik voor het eerst tegen de nadelen aan.

De basisversie van deze overweging schreef ik ergens midden februari en die begon als volgt:
‘De afgelopen maand was ik in Jeruzalem. Ik dwaalde langs dezelfde plekken waar het verhaal van vandaag zich zo ongeveer afgespeeld zou hebben.’
Vervolgens was mijn plan om u te vertellen over mijn bezoek aan het badhuis van Siloam waar de blinde man zich volgens het verhaal moest gaan wassen. Eigenlijk had ik de lezing van vandaag vooral vanwege die locatie uitgezocht.

Maar die geplande maand in Jeruzalem verliep iets anders dan ik had gehoopt.

Wat nog wel klopt: vier weken geleden vertrok ik inderdaad naar Jeruzalem. Ik ben bezig met een boek over silencing en verzet in die stad. Bij silencing gaat het om de vele manieren waarop kritische stemmen tot zwijgen worden gebracht. Mijn boek moet in september uitkomen en mijn plan was om in Jeruzalem nog een paar Israëlische en Palestijnse activisten te spreken die zich elk op hun eigen manier verzetten tegen het silencen van kritiek op bezetting en onderdrukking.

Maar toen ik koud in Jeruzalem was, vielen Israël en de Verenigde Staten Iran aan en begon dat land op zijn beurt met raketbeschietingen richting Israël. Iedereen werd geadviseerd om zo dicht mogelijk bij huis te blijven om te kunnen schuilen als dat nodig was. Tot zover mijn plannen om bij allerlei mensen op de koffie te gaan. En het idee om dwalend door de oude stad mijn preek verder voor te bereiden. Al vrij snel besloot ik dat langer blijven nutteloos was en na een week begon ik met wat omwegen mijn terugreis naar Nederland.

De dagen dat ik wel in Jeruzalem was, voelden als een flashback naar de lockdowns van de coronaperiode. Je kon nergens heen en je wist niet hoe lang dat ging duren. Gelukkig bevond mijn logeeradres zich op de flank van de Olijfberg en had ik vlak voor mijn huis een terras met een weids uitzicht richting het oosten. Op heldere momenten kon ik in de verte de bergen van Jordanië zien. Als ’s avonds de zon onderging zag ik het rode licht glinsteren in het zoute water van de Dode Zee. Bovendien heeft het de afgelopen winter uitzonderlijk veel geregend, dus de natuur stond in volle bloei.

Minder fraai: door dit natuurschoon kronkelde ook de scheidingsmuur tussen de Israël en de Westelijke Jordaanoever. Vanaf mijn terras had ik een goed uitzicht op een van de checkpoints in die muur: ondanks de raketdreigingen stond het daar bij vlagen nog steeds flink vast.

Misschien was het dit beeld van de scheidingsmuur dat ervoor zorgde dat het me bij het herlezen van de Johannestekst opeens opviel hoeveel grenzen en grensoverschrijdingen er in dit verhaal voorkomen. Ik tel er in ieder geval vier.

Om te beginnen, in de lezing gaat het veel over kijken, maar slechts één keer over zien: namelijk als Jezus de blinde man in het voorbijgaan opmerkt. Gelijk in de eerste zin. Jezus ziet de blinde man en dat zet het hele verhaal in beweging. Zien en gezien worden: daar begint het. Jezus komt later in het verhaal nog een paar keer terug op deze grens tussen de mensen die kijken en de mensen die zien; tussen zij die waarnemen en zij die daadwerkelijk onderscheidingsvermogen hebben en daarnaar handelen. De vraag van Jezus aan zijn leerlingen:
Aan welke kant van de grens sta jij?
Wat zie je? Wat wil je zien?
En wat doe je ermee?

Daarna volgt een tweede grens: die tussen mensen die hoog op de maatschappelijke ladder staan en de mensen in de marge. Zulke verschillen in maatschappelijke positie zijn vermoed ik onvermijdelijk, maar ze worden problematisch als ze leiden tot een verschil in het respect dat mensen krijgen. En dat is precies wat er in dit verhaal gebeurt. We lezen dat Jezus eerbiedig met ‘rabbi’ wordt aangesproken, maar dat de omstanders niet eens meer zeker weten hoe de blinde man er ook alweer uitzag. ‘Was dit nu die bedelaar? Of toch niet?’
Alleen Jezus laat zich niets gelegen liggen aan maatschappelijke hiërarchieën.
Ook de mensen in de zijlijn ziet hij voor vol aan.
Hij leeft gelijkwaardigheid.

De derde grens is die tussen mensen die erbij horen en de mensen die buitengesloten worden. Het is de grens waar de ouders van de blinde man zo bang voor zijn dat ze zich niet durven uit te spreken over hun zoon. In dit verhaal gaat het om de grens tussen wie wel en wie niet welkom is in de synagoge, maar dat soort grenzen zijn er net zo goed in de kerk en in de samenleving als geheel. Hoe open en verwelkomend wil en kan je zijn als gemeenschap? En waar trek je een streep?

De vierde grens blijkt uit de verontwaardiging van de farizeeën: de genezing vond plaats op een sabbat en overschrijdt daarmee de grens tussen de heilige tijd van de zevende dag en de profane tijd van de werkweek; en daarmee ook de grens tussen dat wat God toegewijd hoort te zijn en wat bij het gewone menselijke hoort. Het is bij deze grens dat ik wat langer stil wil staan.

In de Bijbel valt bij het onderscheid tussen het heilige en het profane de term ‘kadosh’: het heilige is dat wat in de letterlijke betekenis van het Hebreeuwse woord apart gezet is; dat wat toegewijd is aan de Eeuwige. De sabbat is daarvan een illustratie: het is de dag van en voor de Eeuwige. Maar de Bijbel kent vele voorbeelden. Zo wordt ook de stad Jeruzalem als ‘heilig’ omschreven. In het Arabisch, dat haar semitische wortels met het Hebreeuws deelt, is ‘kadosh’ zelfs de naam van de stad geworden: ‘Al Quds’: de heilige. Bij het heilige gaat het om tijden, plekken, voorwerpen en activiteiten die aan God zijn toegewijd en daarmee worden afgegrensd van het gewone.

Het ontheiligen van de grens tussen wat aan God behoort en het profane is voor de farizeeën de ultieme blasfemie. Het heilige wordt opeens het alledaagse ingetrokken. In het geval van de

sabbat: heilige tijd wordt werktijd. Verontwaardigd vragen de farizeeën zich af: is er dan niets meer heilig? Maar voor de blinde man is Jezus een Profeet. Het heilige zit hem niet in toegewijde tijden en plekken, maar in de goede vruchten. ‘Als die man niet van God kwam, dan had dit toch niet hebben kunnen doen’ zegt hij verderop in het verhaal.

En inderdaad, je zou ook juist het aanwijzen van heilige tijden, plekken en zaken als een vorm van blasfemie kunnen beschouwen: blasfemie tegenover de wereld die we samen delen: juist het toewijden van een plek aan één heilige zaak kan andere mensen buiten sluiten en op achterstand zetten.

Het is om deze reden dat ik naar Siloam had gewild. In de bijbel heet het een badhuis. In de praktijk was het een groot waterreservoir dat ook dienst deed als publieke badgelegenheid. Een heel gewone, profane plek. Of het ook een religieuze functie had, is een punt van discussie tussen bijbelwetenschappers en archeologen. Voor Joodse kolonisten in het bezette Oost-Jeruzalem staat de rituele reinigingsfunctie van het bad van Siloam echter buiten kijf. Volgens hen begon een bezoek aan de tempel altijd met een rituele wassing in Siloam. Op basis van deze aanname heeft Siloam als tempelbad in een paar jaar tijd een steeds belangrijkere status gekregen onder religieuze kolonisten, zodanig zelfs dat in de afgelopen tijd Palestijnse families die naast de locatie van het waterreservoir wonen hun land zijn kwijtgeraakt, zodat Siloam opgegraven kon worden. Heiligheid die wordt ingezet om jezelf iets toe te eigenen en ontoegankelijk te maken voor de ander.

Het dichterbij brengen van een wereld waar iedereen welkom is en gelijkwaardig behandeld wordt, vraagt om een kritisch onderzoek naar wat als heilig wordt aangemerkt; het vraagt om het in twijfel trekken van verbodsbordjes, om het bevragen van maatschappelijke hiërarchieën. Wat sluit mensen buiten?
Waar wordt heiligheid misbruikt als machtsmiddel?

Maar dan toch nog die vraag van de farizeeën: is er dan niets meer heilig? Moeten alle heilige huisje om? Is het idee dat sommige dingen heilig zijn niet iets heel waardevols? Soms wel; sommige dingen zijn terecht onaantastbaar, ononderhandelbaar, absoluut en onvervreemdbaar.

Maar hoe onderscheid je tussen heilig en onheilig? De blinde man geeft een kernachtig antwoord op die vraag: ‘een ding weet ik wel: ik was blind en nu kan ik zien’; dat wat ervoor zorgt dat je als een bevrijd mens verder kan, dat wat ervoor zorgt dat je kan zien en volop in het leven kan staan: dat wat een mens doet bloeien, dat is heilig en beschermwaardig. De rest mag op de schroothoop.

Het kritisch doorlichten en misschien zelfs omduwen van heilige huisjes die bloei in de weg staan vraagt om moed. En moed is niet altijd vanzelfsprekend: denk aan de ouders van de blinde man die zo bang waren voor hun plek in de gemeenschap dat ze hun zoon niet durfden te steunen. Zij blijven stil.

Maar ook voor hun zoon was de moed om zich uit te spreken lang niet vanzelfsprekend. Hij heeft zijn plek aan de kant van de weg jarenlang verdragen. Pas nadat Jezus hem daadwerkelijk gezien heeft en als eerste de grens doorbrak, durft de man zich in het openbaar uit te spreken en de farizeeën van repliek te dienen: pas als hij zich door Jezus gesteund weet, vindt hij de moed om zich niets meer te laten gezeggen door mensen met meer maatschappelijk aanzien; pas dan durft hij religieuze taboes te doorbreken.

Om het zwijgen te doorbreken en in verzet te komen heb je elkaar nodig. Moet je je gedragen weten door de mensen om je heen.

En door de Geest van de Eeuwige. Dat zij haar vleugels over ons uitslaat, ons de ogen opent en ons bemoedigt op te komen voor het goede.

Amen

Slottekst:

Wat deden jullie niet om me te begraven
maar vergaten dat ik een zaadje was.

(Dinos Christianopoulos, 1931-2020)

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl